

خانواده

و تقویت مهارت خواندن در کودکان

سیده لیلا مصلحی

کارشناس روان‌شناسی بالینی - مازندران - تنکابن

مقدمه

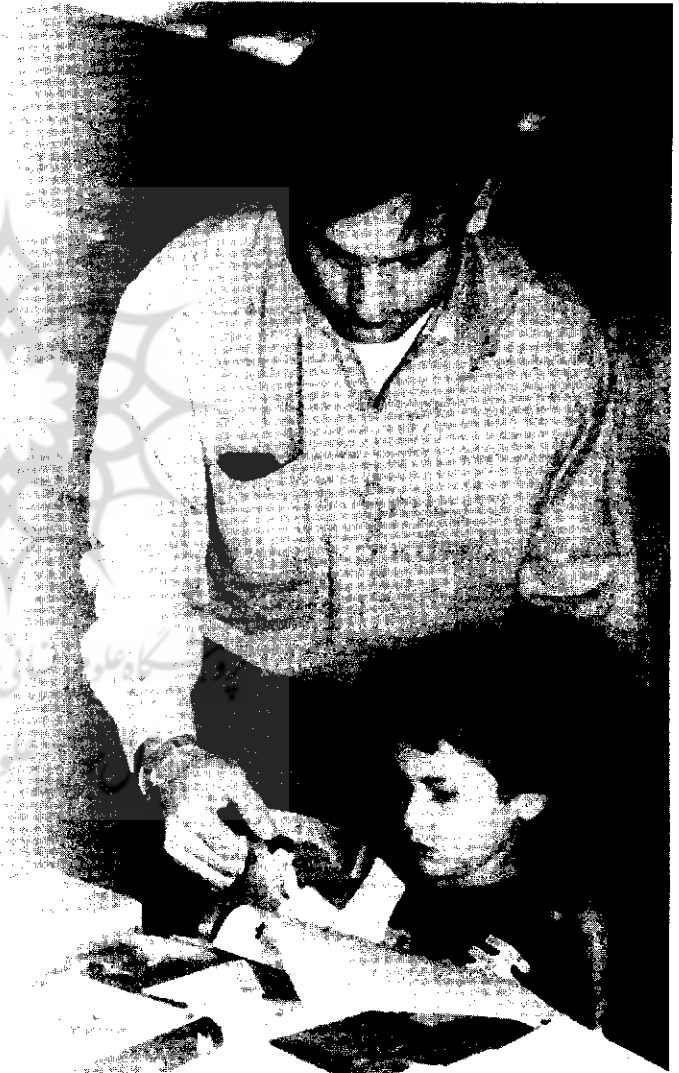
خواندن در برگزیده مجموعه‌ای از مهارت‌هاست که پایه مشترک موفقیت در همه زمینه‌های تحصیلی محسوب می‌شود. محور اصلی سواد آموزی، خواندن است و از هر کسی انتظار می‌رود که خواندن و نوشتن را بداند. اکثر کودکان به شوق یادگیری خواندن به مدرسه می‌روند و تحصیلات رسمی خود را با خواندن و نوشتن شروع می‌کنند. در این مقاله سعی داریم روش‌های آماده سازی کودکان در امر خواندن، سن آغاز خواندن و مشکلات موجود در یادگیری خواندن را مورد بررسی قرار دهیم و به راه‌های عملی تقویت و پیشرفت آن پردازیم.

تعریف خواندن

خواندن فرایندی پویا و تعاملی است که هم خواننده و هم محتوا در آن چه آموخته می‌شود، سهیم‌اند. هریس و سایپی (۱۹۸۳) خواندن را تفسیر معنادار نمادهای کلامی نوشته شده یا چاپ شده تعریف کرده‌اند و بک (۱۹۸۴) «خواندن را برخورد معنادار با متن» می‌نامد. (گلاور، ۱۳۸۱، ص ۱۷۱).
خواندن مهارتی است که شاید همه آن را عادی می‌شماریم، ولی در اصل، خواندن، فرایندی است عالی و پیچیده که جزئیات متعددی را در بر می‌گیرد.

مراحل یادگیری مهارت خواندن

از آن جا که ارتباط چهار مهارت زبانی، یعنی گوش دادن، گفتن، خواندن و نوشتن امری مسلم است و توجه کافی به رشد دو مهارت شفاهی زبان (گفتن و شنیدن) به تقویت برنامه‌های آموزش خواندن و نوشتن به کودکان کمک شایانی خواهد کرد، لزوم توجه به پرورش مهارت سخن گفتن آشکار می‌شود.

یادگیری مهارت خواندن مستلزم کسب مهارت‌های زیر است:

۱- بازشناسی دیداری عناصر زبانی، اعم از حروف، کلمات و جمله‌ها.

۲- درک معنای عناصر آن و روابط معنایی موجود بین آن‌ها.

۳- درک پیام جمله و متن.

در کتاب کلاس اول، خواندن به شکل‌های: خواندن واژگان به کمک تصویر در بخش نگاره‌ها، خواندن واژگان بخش نشانه‌ها از طریق بازشناسی دیداری عناصر زبانی، اعم از حروف، کلمات و جمله‌های هم‌آغاز و هم‌پایان و خواندن متن درس، روخوانی و درک پیام‌های زبانی و روابط معنایی آن‌ها تقویت می‌شود. خواندن کتاب ابتدا به کمک معلم صورت می‌گیرد و پس از آموزش نشانه‌های ۱ و ۲، دانش‌آموز خود مستقلاً قادر به خواندن است. (رئیس دانا، ۱۳۸۲، ص ۱۶).

روش‌های آماده‌سازی کودکان برای کسب مهارت خواندن

اکثر خانواده‌ها علاقه‌مندند که بدانند چگونه فرزندانشان را برای خواندن آماده‌کنند. مهم‌ترین نکته‌ای که در این ارتباط باید مطرح کرد این است که وقتی خانواده برای کودک خود کتاب می‌خواند، نه تنها گنجینه لغات او افزایش می‌یابد، بلکه از خواندن احساس شادی و لذت کرده، تلاش می‌کند خواندن را در اسرع وقت به تنهایی انجام دهد. کودکان زمانی خواندن را به راحتی یاد می‌گیرند که تجارب زبانی خوبی داشته، از طفولیت در معرض خواندن قرار گرفته باشند. بنابراین لازم است که

پدران و مادران از کودکی برای بچه‌هایشان کتاب بخوانند یا آن را به عنوان هدیه به کودک بدهند. (گلاور، ۱۳۸۱، ص ۱۷۷).

تجارب زبانی خوب از طریق ارتباط با بزرگسالان با سواد، تقلید از بزرگ‌ترها و کنجکاوی‌های خود کودک و البته آموزش رسمی خواندن حاصل می‌گردد. زمانی که یک کودک بزرگ‌تر برای کودک خردسال دیگر کتابی می‌خواند، هر دو طرف بهره‌مند می‌شوند. چنانچه کودکان در این زمینه تحت فشار و تحمیل قرار گیرند، قطعاً موجب شکست و دلزدگی آنان می‌شود. بنابراین توصیه می‌شود که والدین در هر شرایطی از این امر اجتناب ورزند. بنابراین، به جای اعمال فشار در نخستین مراحل آموزش خواندن، بهتر است وقتی را برای استفاده کودکان از کتابخانه منظور کرد و در برخورد با کودکان خونسردی و آرامش داشت. (همان منبع، ص ۱۸۰)

زمانی که کودکان از کتاب استفاده می‌کنند، بهتر است به آنان اجازه داده شود که با استفاده از تصاویر، کلمات را حین خواندن حدس بزنند تا احساس توانمندی نمایند. برای افزایش توانایی خواندن در کودک، هر چه پیش‌تر تمرین کنید و آنان را به خواندن در منزل تشویق نمایید. اندرسن ویلسن و فیلدینگ (۱۹۹۸)؛ اخیراً ارتباط مهمی بین خواندن کودکان در منزل و توانایی ایشان در خواندن گزارش کرده‌اند. خواندن در منزل تأثیرات بسیار مثبت بر مهارت‌های خواندن کودکان دارد. به بیان دیگر، مهارت خواندن در کودکان، با خواندن برای پدر و مادر و اعضای خانواده و تشویق شدن توسط آن‌ها، تقویت می‌شود. (گلاور، ۱۳۸۱، ص ۱۸۸).

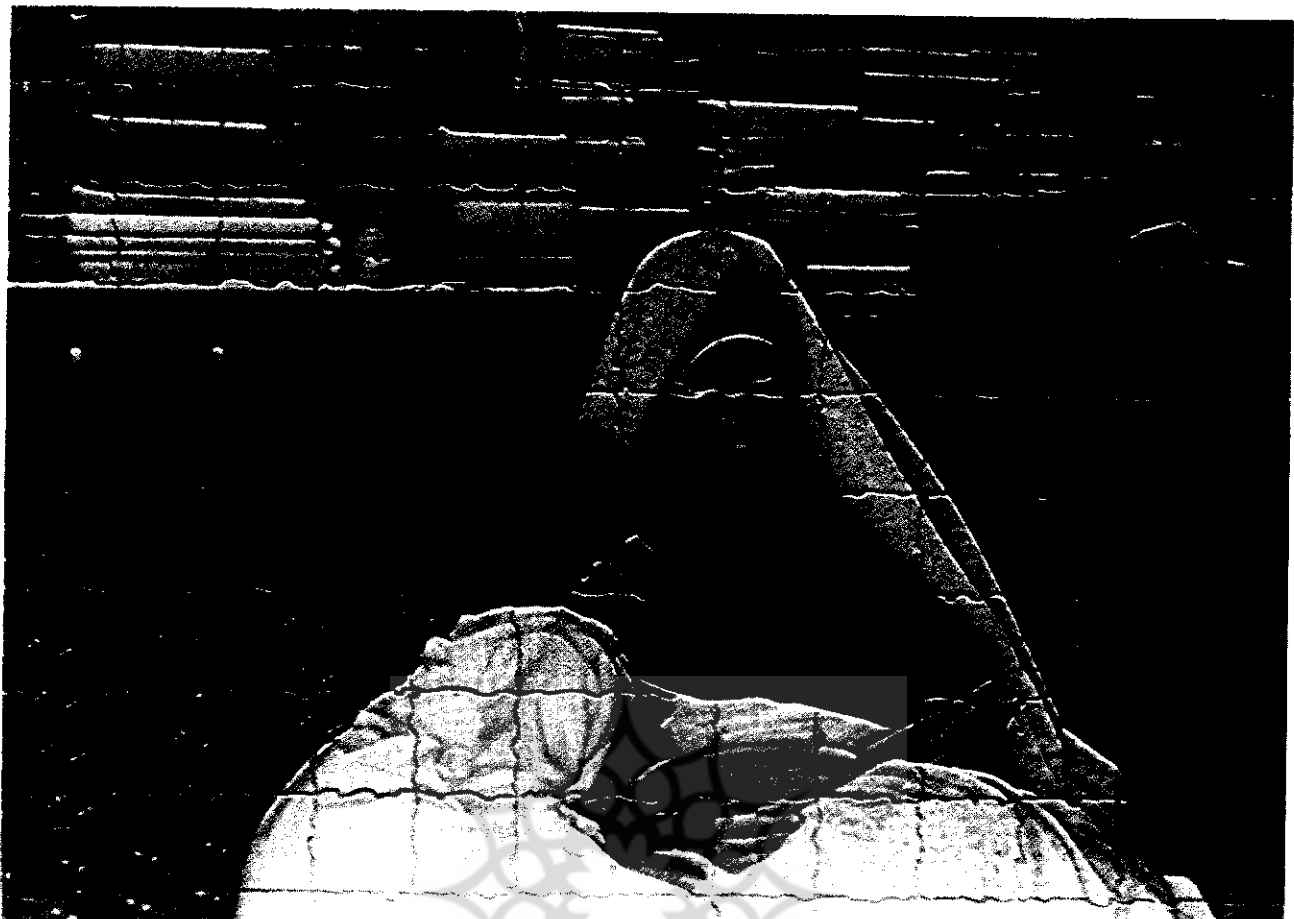
سن آغاز خواندن

به راستی آیا تا به حال از خودمان پرسیده‌ایم که در چه زمانی باید به فرزندمان خواندن بیاموزیم؟ در پاسخ باید گفت که کودکان از سن ۳ تا ۴ سالگی در بسیاری از عناصر اصلی زبان به مهارت لازم دست می‌یابند و گنجینه لغات آن‌ها نسبتاً غنی است. آن‌ها در این سنین می‌توانند کلمات را به صورت‌های گوناگون در جملات مختلف به کار ببرند و در مکالمه اولیه با دوستان، هم‌بازی‌ها و همسالان مهارت لازم را از خود نشان می‌دهند، اما مشکل اصلی آن‌ها آموختن خواندن و نوشتن است. برای این که کودکان بخوانند، باید دانش زبان را که با آن سخن می‌گویند، بیاموزند و لغات و موارد استفاده از زبان را برای فهم زبان نوشتاری به کار گیرند. برخی از متخصصان تعلیم و تربیت معتقدند که آموزش رسمی

وقتی خانواده برای کودک خود کتاب می‌خواند، نه تنها گنجینه لغات او افزایش می‌یابد، بلکه از خواندن احساس شادی و لذت کرده، تلاش می‌کند خواندن را در اسرع وقت به تنهایی انجام دهد.

بدن را نباید قبل از کلاس اول شروع کرد. مورفت واشبرن (۱۹۳۱) به این نتیجه رسیدند که بهترین زمان برای آموزش خواندن موقعی است که کودک به سن عقلی شش سال و شش ماه می‌رسد.^۱ هر چند تحقیق از نظر علمی ناقص بود، ولی نتایج آن زیربنای آموزش خواندن شد. بدین ترتیب آموزش خواندن در اغلب مدارس در سال اول دبستان آغاز می‌شود. به طور کلی، با توجه به مطالعات انجام گرفته، پاسخ این سؤال که چه زمانی بهترین موقع برای شروع آموزش خواندن است، بی‌پاسخ مانده است. (کنتاس، ۱۹۸۸) (همان منبع، ص ۲۰۲) در کشور ایران، سن آغاز آموزش رسمی خواندن را شش سالگی تمام می‌دانند و در مدارس دولتی و غیردولتی ایران، چنانچه یک روز از سن رسمی کم‌تر باشد، کودک در پایه اول ثبت نام نمی‌شود.

مشکلات یادگیری در امر خواندن

بسیاری از مشکلات یادگیری، به خواندن و هجی کردن مربوط می‌شود که به صورت ناتوانی در خواندن، یا نارساخوانی^۲ ظاهر می‌گردد. به طور معمول، مشکلات خواندن در پایه اول

تحصیلی آغاز می‌شود و در پایه‌های ابتدایی ادامه می‌یابد. خواندن و نوشتن، تبدیل زبان به نمادهای جدید است. به طور معمول دانش‌آموزی که در زبان و گفتار مشکل دارد، نمی‌تواند بخواند و کسی که در خواندن مشکل دارد، نمی‌تواند به خوبی بنویسد. مشکلات یادگیری در خواندن به عوامل متعددی مانند: آسیب‌های مغزی، محرومیت فرهنگی و محیطی، تحصیلات والدین، وضعیت اقتصادی و اجتماعی خانواده، عدم آمادگی برای ورود به مدرسه، عدم دسترسی به کتاب و کتابخانه، وجود تأخیر در رشد بهنجار زبان و اختلال در دستگاه گفتاری مربوط می‌شود. برخی از کودکان نیز همان‌گونه که در تکلم و راه رفتن دچار تأخیر می‌شوند، در خواندن نیز با تأخیر روبه‌رو هستند و اعتقاد برخی از متخصصان بر این است که اکثر شکست‌های تحصیلی در دوره ابتدایی از ناتوانی در خواندن نشأت می‌گیرد. (به پژوه، ۱۳۸۰، ص ۲۰۲)

راه‌های کاربردی برای سهولت در امر خواندن

برای آن که مهارت خواندن در کودکان روند روبه رشد داشته باشد ضروری است هماهنگی لازم میان سه نهاد خانه،

مدرسه و رسانه‌ها صورت گیرد. از آن جا که در ابعاد مختلف اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و... نقش این سه بر کسی پوشیده نیست، توجه برنامه‌ریزان آموزشی، مدارس، رسانه‌ها و خانواده‌ها را به نکات زیر جلب می‌کند:

الف) برنامه‌ریزان آموزشی

- ۱- در برنامه درس فارسی تجدید نظر شود.
- ۲- در نظام ارزشیابی یادگیری خواندن با هدف ارزشیابی عمیق‌تر در یادگیری خواندن (درک مطلب، استنباط و استنتاج) تجدیدنظر صورت گیرد.
- ۳- از روش‌های فعال و خلاق در تنظیم محتوای کتب درسی استفاده شود.
- ۴- معلمان در زمینه علاقه‌مند کردن دانش‌آموزان به مطالعه آموزش ببینند.

ب) اقدامات مدرسه

- ۱- به جای انگیزه‌های بیرونی مثل نمره یا جایزه، انگیزه‌های درونی مثل لذت بردن از خواندن تقویت گردد.
- ۲- در محیط مدرسه فرصت‌های تعامل فکری و اجتماعی بین دانش‌آموزان در زمینه خواندن ایجاد گردد.
- ۳- برای آن که دانش‌آموزان به خواندن علاقه‌مند شوند، مطالب کتب درسی متناسب با نیازهای واقعی دانش‌آموزان تدوین شود.
- ۴- در کنار کتب درسی، کتاب‌های مورد علاقه دانش‌آموزان،

مشکلات یادگیری در خواندن به عوامل متعددی مانند: آسیب‌های مغزی، محرومیت فرهنگی و محیطی، تحصیلات والدین، وضعیت اقتصادی و اجتماعی خانواده، عدم آمادگی برای ورود به مدرسه، عدم دسترسی به کتاب و کتابخانه، وجود تأخیر در رشد بهنجار زبان و اختلال در دستگاه گفتاری مربوط می‌شود.

نتیجه‌گیری

یکی از کارهای مهم برنامه‌ریزان آموزشی اختصاص ساعت کتاب‌خوانی است. زیرا متخصصان، یکی از خلاءهای نظام آموزشی کنونی را ضعف مهارت خواندن می‌دانند. به جرئت می‌توان گفت که ضعف مهارت زبانی، ناشی از نادیده گرفتن مطالعه، کتاب‌خوانی و بی‌توجهی به آن است. برای نهادینه کردن مهارت خواندن، امر خواندن باید از کودکی آغاز شود تا در آینده به صورت یک عادت مثبت و مفید متجلی گردد.

با عناوین متنوع، از طریق کتابخانه مدرسه در اختیار آنان قرار گیرد.
۵- از طریق قصه‌گویی و قصه‌خوانی به فعالیت‌های یادگیری خواندن توجه شود.
۶- برای درگیر کردن دانش‌آموزان با کتاب و کتاب‌خوانی، مسابقات جذاب در حیطه‌های مختلف یادگیری خواندن برگزار شود.

پ) نقش رسانه‌ها

۱- برای تقویت فرهنگ مطالعه و افزایش علاقه‌مندی و انگیزه در دانش‌آموزان، برنامه‌های ویژه دانش‌آموزان ابتدایی، در صدا و سیما (خواندن داستان و اخبار) تهیه گردد.
۲- نسبت به آموزش قبل از دبستان و تقویت بیش‌تر زبان فارسی (با توجه به تنوع زبان‌های محلی در کشور)، برنامه‌های آموزش ویژه در صدا و سیما پیش‌بینی شود.

ت) نقش خانه و خانواده

والدین قبل از آن که فرزندشان به مدرسه برود، اقدامات زیر را برای تقویت سواد خواندن و درک مطلب انجام دهند:
۱- نوشتن حروف یا کلمات (بازی کردن با اسباب‌بازی‌های الفبایی).
۲- استفاده از کامپیوتر برای انجام فعالیت مربوط به خواندن.
۳- تماشای برنامه‌های تلویزیونی با زیرنویس.
۴- کتاب خواندن.
۵- قصه گفتن، خواندن شعر و سرود.
۶- بازی با کلمات.
۷- خواندن تابلوها و علائم راهنمایی و رانندگی در خیابان.
۸- خواندن تابلوها و برچسب‌ها با صدای بلند.

منابع

- به‌پژوه، احمد (۱۳۸۰): فرزندان و ناتوانی یادگیری؛ توصیه‌هایی برای رفع مشکلات خواندن و هجی کردن، چاپ یازدهم، تهران، انتشارات انجمن اولیا و مربیان.
- جان‌ای، گلادر، وراجراج، بروینگ، (۱۳۸۱): روان‌شناسی تربیتی و اصول و کاربرد آن، ترجمه‌علینقی خرازی، چاپ سوم، تهران، مرکز نشر دانشگاهی تهران.
- سیف، علی‌اکبر (۱۳۷۴): روان‌شناسی پرورشی، تهران، انتشارات آگاه.
- «ویژه‌نامه هفته پژوهش» نگاه، وزارت آموزش و پرورش، ۲۵ آذرماه، ۱۳۸۳.
- رئیس‌دانا، فرخ‌لقا و دیگران (۱۳۸۲): روش تدریس فارسی پایه اول، چاپ نهم، تهران، انتشارات مدرسه.

پی‌نوشت‌ها

- ۱- در این مورد توافق جهانی برقرار نیست. تدریس در کشورهای نظیر انگلستان و فلسطین اشغالی در سن ۵ سالگی آغاز می‌شود، در حالی که در دانمارک و سوئد آموزش رسمی خواندن قبل از سن هفت سالگی صورت نمی‌گیرد.